

Razvoj studija psihologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu

Damir Ljubotina, Gordana Kuterovac Jagodić

Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju, Ivana Lučića 3, 1000 Zagreb

Sažetak: Pojava i razvoj znanstvene psihologije i sveučilišnih studija psihologije u Hrvatskoj povezani su s počecima nastave psihologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Ta povijest zajednička je svim psiholozi- ma u Hrvatskoj.

O povijesti psihologije u Hrvatskoj napisan je veći broj tekstova stoga smo se u ovom članku odlučili usmjeriti na osobe i događaje vezane uz okolnosti koje su prethodile pokretanju studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i pojedinim fazama njegova razvoja, uz nastojanje da pridodamo i neke manje poznate činjenice iz ranijeg razdoblja razvoja studija.

Ovaj pregled okvirno se može razdijeliti u četiri kronološka razdoblja. Prvo razdoblje obuhvaća vrijeme do osnivanja prve Katedre za psihologiju osnovane na Filozofskom fakultetu 1929. godine, tijekom kojega se stvaraju pretpostavke za odvajanje studija psihologije iz okrilja filozofije i oblikovanje psihologije kao samo- stalne discipline. Drugo razdoblje obilježavaju djelovanje Ramira Bujasa od 1929. godine do umirovljenja 1949. godine i njegovi ustrajni napori na razvoju Katedre i samostalnog studija psihologije. Treće razdoblje obuhvaća rad Zorana Bujasa na ustrojavanju Odsjeka za psihologiju i oblikovanju studija psihologije do po- četka osamdesetih i njegov odlazak u mirovinu 1981. godine. Posljednje razdoblje obuhvaća vrijeme od sre- dine 1980-ih do danas, koje obilježava značajno povećanje broja nastavnika i studenata te otvaranje novih područja obrazovanja i istraživanja, osobito primijenjene psihologije.

Ključne riječi: povijest psihologije, Filozofski fakultet u Zagrebu, povijest Odsjeka za psihologiju

PRVO RAZDOBLJE: OSOBE I DOGAĐAJI KOJI SU STVORILI UVJETE ZA OSNIVANJE SAMOSTALNE KATEDRE ZA PSIHOLOGIJU PRIJE 1929. GODINE

Filozofski fakultet osnovan je 1874. godine pod nazivom Mudroslovni fakultet i sastojao se od „filozofičko-historijskog i matematičko-prirodoslovnog“ odjela te je jedan od najvećih i najstarijih fakulteta u Hrvatskoj. Početkom 20. stoljeća sadržaji iz psihologije predaju se kao sastavni dio filozofije ili kao pomoćni sadržaji u okviru nastave pedagogije gotovo isključivo kao priprema nastavnika za rad u školama. Neke od tema odnosile su se na psihologiju volje, mišljenja, estetike ili spoznaje, ali dominantno u kontekstu filozofske tradicije i/ili zasnovane na teološkim tumačenjima. U popisu doktorskih disertacija obranjenih do 1920. na Mudroslovnom fakultetu nalazimo i nekolicinu onih koje, barem rubno, sadrže teme povezane sa psihologijom: *Psihologijska nauka o apercepciji* (Bazala Albert, 1900), *O pažnji, napose s psihološkog gledišta* (Jurišić Blaž, 1916), *O volji, napose s psihološka i pedagoškoga gledišta* (Zdenka Smrekar, 1917), *Psihički temelji umjetničke tvorbe* (Lacković Josip, 1920), *Amnezija i emocija: pokušaj da se amnestičke pojave svedu na emocionalni mehanizam svijesti* (Marković Blagoje, 1921), *O metodi psihologije religije* (Slankamenac Prvoš, 1923), *Problem sna u psihologiji* (Esih Ivan, 1923), *Psihologijska analiza i karakteristika umjetničkog doživljaja* (Makanec Julije, 1927). Zajedničko obilježje ovih radova jest da su razmatrani unutar filozofskih teorijskih sustava te nisu uključivali empirijske provjere.

Odvajanje psihologije iz okrilja filozofije te njezin razvoj kao empirijske, eksperimentalne, prirodoslovnstvene discipline bio je ve-

lik izazov, stoga je važno poznavati okolnosti koje su vladale u tom vremenu. Ta psihologija nudi novu paradigmu i metodologiju izučavanja tema koje se u najširem smislu mogu uvrstiti u područje psihološkog. Za tu avanturu trebalo je hrabrosti, snage i vjerovanja u ispravnost novog pristupa ljudskom doživljavanju i ponašanju.

Prvi dekan Filozofskog fakulteta tijekom 1874./85. te 1888./89. filozof Franjo pl. Marković (1845-1914), opisujući elemente filozofskog sustava, tu ubraja „...logiku, matematiku, empirijsko prirodoslovnstvo i empirijsku psihologiju..., umstvenu spoznaju prirode i ljudskoga duha, umstvenu psihologiju...“ (Despot, B., 1998).

Profesor filozofije i pedagogije Đuro Arnold (1853-1941) dekan Fakulteta (1898./99. i 1913./14.) i rektor Sveučilišta 1899.-1900. objavljuje 1893. udžbenik *Psihologija za srednja učilišta*, koji je doživio više izdanja. U knjizi autor razlikuje više i niže duševne tvorevine, dok na samom kraju knjige iz 1916. navodi da u „novije doba prevladavaju u psihologiji dva smjera od kojih jedan očito niječe dušu (*a koji zastupa Spencer*), a drugi koleba bi li je priznao ili ne bi“ (*misleći na Wundta*). Arnold zaključuje da će budućnost pokazati hoće li se od prikupljenih nalaza sazdati „psihologija bez duše“ te navodi da on osobno u to ne vjeruje te smatra da psihologija mora ostati dijelom metafizike, a da se eksperimentalna istraživanja ne mogu zvati psihologijom, već psihofizikom.

Filozof Albert Bazala (1877-1947) bio je istaknuti intelektualac koji je doktorirao 1900. na Mudroslovnom (Filozofskom) fakultetu s temom *Psihologijska nauka o apercepciji*, nakon čega se dodatno obrazovao u Njemačkoj, od čega dvije godine (1905-1906) u Leipzigu kod Wilhelma Wundta, koji je utjecao na njegov odnos prema temama iz psihologije. Iako prvenstveno filozof, Bazala pokazuje interes za psihološke sadržaje, što se očituje kroz njegova djela *Psihologija u hrvatskom umjetnom pjesniš-*

tu (1901), *Spencer i Wundt* (1902), *Problem ličnosti* (1913) i dr. Kao javni djelatnik i humanist inicirao je osnivanje Pučkog sveučilišta (1912) s ciljem prosvjećivanja puka i popularizacije znanosti, pa tako i psihologije. Bazala je dekan Mudroslovnog fakulteta 1915./16. te rektor Sveučilišta 1932.-1933., a od 1933.-1941. bio je i predsjednik tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (današnje HAZU).

Iz ovoga razdoblja vrijedi navesti i radove pedagoga i psihologa Paje Radosavljevića (1879-1958) s početka 20. stoljeća. Rođen u Obrežu u Srijemu (tadašnja Trojedna kraljevina Hrvatska, Dalmacija i Slavonija) u izdanju Hrvatskog pedagoško-književnog zbora (HPKZ) u Zagrebu objavljuje *Uvod u eksperimentalnu psihologiju* opsega gotovo 700 stranica (prvi dio teksta napisan 1906. objavljen je 1908., a drugi 1909.), kada je autor već bio u SAD-u član Američkog psihološkog društva i zaposlenik Sveučilišta u New Yorku. Ovaj opsežan tekst promiče Wundtov koncept psihologije, naglašava važnost fizioloških osnova psihologije te upućuje na važnost eksperimenta i empirijskog pristupa. Bazala u Napretku 1910. u recenziji knjige naglašava vrijednost i opremu teksta, ali se i kritički osvrće na korištenu terminologiju (Batinić, 2022), dok Zoran Bujas 1967. u *Uvodu u metode eksperimentalne psihologije* izdvaja Radosavljevićevu knjigu kao jedinstven i sustavan prikaz razvoja metoda i rezultata eksperimentalne psihologije tog vremena objavljen na hrvatskom jeziku. HPKZ tijekom 1910. i 1912. objavljuje u dva toma *Uvod u eksperimentalnu pedagogiju*, u kojem Radosavljević nudi prvi detaljan opis Binet-Simonova testa inteligencije u Hrvatskoj. Zbog opće društvene i kulturne situacije tog doba ova djela ostala su bez pravog odjeka i učinka (Bujas, 1967.; Matešić, 2011).

Elza Kučera (1883-1973) prva je žena, rođena u Hrvatskoj, koja je stekla doktorat iz filozofije i to na studiju u Zürichu 1909. godine. Pokazivala je trajan interes za psiholo-

giju te je možemo smatrati prvom hrvatskom eksperimentalnom psihologinjom. Kučera je bila izvanredna studentica na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu od listopada 1903. do ožujka 1904., pri čemu je slušala Psihologiju spoznaje i Psihologiju čuvstava (kod G. Arnolda) te još neke predmete iz filozofije i povijesti umjetnosti. Pod utjecajem Wundtova učenja Kučera je od 1910. do 1914. u svom stanu u Zagrebu uredila mali privatni laboratorij za eksperimentalnu psihologiju u kojemu ispituje zakonitosti emocionalnoga života koristeći metodu samoopažanja, a za ispitivanje psihogalvanske reakcije naručuje i opremu iz Njemačke (Skuhala-Karasman, 2018). Rezultate istraživanja (ukupno 14 pokusa) objavila je 1914. u Nastavnom vjesniku, u članku pod nazivom *Psihogalvanska refleksna pojava prema svome značenju za psihologiju čuvstava*. Taj je članak jedan od prvih znanstvenih radova iz eksperimentalne psihologije na hrvatskom jeziku. Za vrijeme boravka na Psihologijskom institutu u Bonnu 1922. bavila se ispitivanjem voljnog djelovanja. Bila je članica njemačkog Društva za eksperimentalnu psihologiju (Gesellschaft für experimentelle Psychologie).

Najveće značenje za razvoj samostalne, empirijski utemeljene psihologije i pokretanje studija u Hrvatskoj ima Ramiro Bujas (Budva, 1879 - Zagreb, 1959). Nakon što je maturirao u dubrovačkoj gimnaziji 1899., odlazi na studij u Graz, gdje dolazi u dodir sa psihologijom. Bujas na Filozofskom fakultetu u Grazu studira slavistiku, germanistiku i filozofske propedeutike. Od 1899. do 1906. tijekom studija sluša predavanja kod prof. Alexiusa von Meinonga (1853-1920), koji je 1894. u Grazu osnovao prvi austrijski psihologijski laboratorij. Ramiro Bujas tijekom studija upoznaje i Meinongove asistente Stephana Witaseka (1870-1915) i Vittorija Benussija (1878-1927) (Huber i Seybold, 1999), te sedam semestara sudjeluje kao student u radu laboratorija, a iz tog vremena potječe i njegov prvi ekspe-

rimentalni rad iz područja psihofiziologije govora (Bujas, Z., 1973). Tu se R. Bujas susreće s modernim konceptima i istraživanjima u psihologiji, što će značajno utjecati na njegovu karijeru i životne odabire te strast za psihologiju koja ga nije napustila do kraja života. Nakon studija Bujas radi kao profesor u gimnazijama u Splitu, Zadru i Dubrovniku, gdje predaje psihologiju i niz humanističkih predmeta (Krstić, 1961).

Krajem prvog svjetskog rata R. Bujas dolazi u Zagreb s namjerom da na Filozofskom fakultetu organizira rad na području empirijske psihologije, no za to očito nisu sazreli uvjeti te Bujas 1918. upisuje studij na Medicinskom fakultetu (osnovanom 1917.). Studij nije završio jer ga već u svibnju 1920. osnivač Zavoda za fiziologiju i prvi profesor fiziologije Fran (František) Smetanka (1888-1967) uzima za svog prvog asistenta (u službenim dokumentima upotrebljava se termin „pristav“). Smetanka ima razumijevanja za zajedničko područje fiziologije i psihologije te omogućuje R. Bujasu da u okviru Fiziološkog instituta 1920. na Šalati osnuje Laboratorij za eksperimentalnu psihologiju. Bujas uređuje laboratorij kako bi se u njemu mogli demonstrirati eksperimenti iz psihologije, a sâm se u to vrijeme bavi ispitivanjem fizikalnih uvjeta psihogalvanskog fenomena Tarhanovljeva tipa. Uz laboratorij uređena je i mala psihologijska knjižnica i predavaonica za psihologiju i, iako skromno opremljen, to je bio prvi laboratorij za eksperimentalnu psihologiju u jugoistočnoj Europi (Krstić, 1961). Bujas 1921. sudjeluje na Kongresu eksperimentalne psihologije u Marburgu s priopćenjem o psihogalvanskom fenomenu. Od 1921. Bujas održava niz predavanja na Pučkom sveučilištu (čiji je osnivač i počasni predsjednik A. Bazala) kojima popularizira znanstvenu psihologiju. Bujas se potvrđuje kao izvrstan predavač i održava oko 100 predavanja koja su bila iznimno dobro posjećena i imala velik odjek u javnosti i me-

dijima. Neke od tema bile su *O mjerenju inteligencije*, *Mozak i duševni život*, *Psihologija reklame i trgovine*, *Psihologija sporta*, *Psihologija praznovjerja*, *Izbor bračnog druga sa psihologijskog gledišta*, *Psihologija životinja*, *O sugestiji i hipnotizmu*, *Psihologija histerije* i dr. Možemo pretpostaviti da Bujas u tom razdoblju surađuje s A. Bazalom, koji je proteklih godina obnašao ulogu dekana i imao utjecaj na fakultetskom vijeću, a kao Wundtov učenik imao razumijevanja za nove paradigme u psihologiji.

Godine 1922. osniva se Radni odbor za ispitivanje sposobnosti školske djece, koji se sastoji od šest članova (uključujući R. Bujasa i E. Kučeru). Pokrajinska vlada za Hrvatsku i Slavoniju omogućuje Bujasu da se upozna sa sličnim aktivnostima u Leipzigu, Berlinu i Hamburgu, a učiteljima zagrebačkih škola održan je poseban tečaj kojim se objašnjava svrha ispitivanja sposobnosti kod školske djece. Elza Kučera, kao članica Odbora, priredila je Binet-Simonov test za naše uvjete i izradila dva potpuna pribora za primjenu testa. Ispitivanja ovim testom započinju krajem 1923. godine.

S radom iz područja psihogalvanskog refleksa, Bujas je u svibnju 1922. habilitiran za privatnog docenta na Filozofskom fakultetu. Izvještaj o habilitaciji na fakultetskom vijeću čitao je A. Bazala, a u odboru za habilitaciju između pet članova bio je i G. Arnold. Pukusno predavanje *Istraživanje inteligencije* Bujas je održao u lipnju 1922. godine. Privatni docent je osoba koja od fakulteta, na osnovi habilitacije, dobiva odobrenje da drži predavanja, ali za taj posao ne dobiva honorar i može se nadati da će biti izabrana u zvanje stalnog docenta. Bujas 1925. sudjeluje na kongresu eksperimentalne psihologije u Münchenu predavanjem o teoriji osjećanja i teoriji kontrasta.

U zimskom semestru ak. god. 1922./23. R. Bujas predaje *Psihologiju mišljenja* („4 h na nedjelju“), *Metodiku psihologije* (1 h) i *Ispitivanje inteligencije* (1 h), a u ljetnom semestru *Metodiku*

psihologije: vježbe iz eksperimentalnih metoda (2 h). Time na Sveučilištu započinje nastava psihologije zasnovana na suvremenim znanstvenim osnovama, ali još uvijek ne postoji samostalni studij psihologije. Ova nastava nije bila obvezna za studente Mudroslovnog/Filozofskog fakulteta, a održavala se u prostoru Fiziološkog zavoda na Medicinskom fakultetu. Sljedećih godina Bujas kontinuirano u nastavu uvodi nove teme kao što su *Psihologija sugestije i hipnoze* (1 h) (1924./25.); *Psihologija čuvstva i volje* (2 h), *Psihologija osjeta* (2 h), Psihologijski osnovi psihoterapije (1 h) (1925./26.); *Psihologija intelektualnoga života (osjeti, mišljenje)* (4 h), *Psihologijsko ispitivanje sposobnosti* (2 h) (1926./27.); *Psihologija emocionalnoga života (čuvstvo, volja)* (2 h), *Fiziologijske osnove psihičnih pojava* (1 h) (1927./28.); *Primijenjena psihologija* (1928./29.). Od 1923./24., u skladu s vlastitim empirijskim i eksperimentalnim nazorom, uvodi *Vježbe za početnike* (2 h) i *Vježbe za napredne* (4 h), koje se nadalje održavaju u svakom semestru. Ostale sadržaje Bujas izvodi ciklički.

Bujas 1922. postaje i honorarni nastavnik psihologije na Višoj pedagoškoj školi. Tadašnji rektor Više pedagoške škole i povjerenik za prosvjetu pedagog Stjepan Bosanac (1870-1949) pokazuje mnogo razumijevanja za novi pristup u psihologiji te omogućuje Bujasu da u okviru škole 1923. osnuje Institut za psihologiju. Institut je osnovan odlukom pokrajinske vlade od 30. ožujka 1923., a iako je raspolagao skromnim sredstvima, od posebnog je značenja jer je formalno bio prvi Institut takve vrste u tadašnjoj državi (Kraljevina SHS) i ovom dijelu Europe (prema nepotpisanim vijestima objavljenim u Reviji za filozofiju i psihologiju, 1927). Značajan je i zbog toga što djelovanje Ramira Bujasa u to doba nije bilo dočekano sa simpatijama službenih filozofskih i teoloških krugova (Bujas, Z., 1973). Nakon osnivanja Instituta, Odbor za ispitivanje sposobnosti djeluje u njegovu okviru, a 1924. R. Bujas za potrebe Odbora objavljuje, u izdanju

Psihologijskog instituta, *Psihologijsko opažanje školskog djeteta* (Uputa u psihografiju), što je začetak nakladničke djelatnosti. Zbog nedostatnih prostornih uvjeta dio aktivnosti odvija se u prostoru Psihologijskog laboratorija pri Zavodu za fiziologiju Medicinskog fakulteta. Tako se u laboratoriju koriste i neki uređaji iz Više pedagoške škole. Kako piše Zoran Bujas (1973), opremu u laboratoriju činili su stari uređaji iz područja optike, akustike i elektricita, a Ramiro Bujas je sam konstruirao niz novih uređaja za miješanje boja, demonstriranje sukcesivnog i simultanog kontrasta, mjerenje vremena reakcije i osjetljivosti u različitim osjetnim područjima. U Psihologijskom laboratoriju i Elza Kučera nastavlja svoja ispitivanja volje započeta ranije u Bonnu (Skuhala Karasman, 2018). Kučera navodi da je prema uzoru na „filozofijske kolokvije“ u Bonnu potakla organizaciju takvih kolokvija u Zagrebu te ih je između 1924. i 1930. održano 67 (Boršić, L. i Skuhala Karasman, I., 2017). Na tim kolokvijima održavaju se predavanja, iznose rezultati istraživanja i raspravljaju teme iz suvremene filozofije i psihologije. Tako je 20. kolokvij održan 8. prosinca 1925. u Psihologijskom laboratoriju na Fiziološkom zavodu, a bio je posvećen osnivanju prvog Psihologijskog laboratorija u Leipzigu. Bazala je „opširno i toplo opisao rad svog učitelja Wilhelma Wundta i prikazao značenje i razvitak eksperimenta u službi psihologije“. Ovaj intelektualni krug sveučilišnih nastavnika i znanstvenika stvara ozračje za promjenu odnosa prema suvremenoj psihologiji. Među njima je i filozof Pavao Vuk-Pavlović (1894-1976), koji je drugi naš Wundtov učenik koji je boravio u Leipzigu 1912. (Matešić, 2014). Godine 1927. izlazi prvi hrvatski časopis iz područja filozofije i psihologije *Revija za filozofiju i psihologiju*, čiji je glavni urednik A. Bazala, a urednici R. Bujas, E. Kučera i filozof Zdenko Vernić (1885-1944). U tom prvom i jedinom broju časopisa, između ostalih članaka, objavljen je Bujasov članak *Te-*

orija osjećanja, članak Mire Vodvaške-Kočonde *Teoretski rezultati ispitivanja jednoga testa za inteligenciju*, a Elza Kučera priredila je vrlo detaljan pregled recentne stručne literature i periodike iz psihologije i filozofije objavljene tih godina.

Reformom iz 1928. Mudroslovni fakultet preimenovan je u Filozofski te je organizirano 30 studijskih grupa, pri čemu je svaka uključivala tri šira predmeta. Ovdje je važna XXIX. Psihologijska grupa, unutar koje je A predmet bila *Psihologija opća i eksperimentalna*, a B predmet *Fiziologija, logika i historija filozofije*. U okviru XXVIII. Filozofijske grupe A predmet obuhvaćao je *Psihologiju, logiku i teoriju spoznaje*, a B predmet *Etiku i estetiku*. Obje navedene grupe uključuju i predmet C, u kojemu studenti mogu birati jedan od sljedećih navedenih predmeta: Osnovi više matematike, ili Fizika i kemija, ili Opća zoologija, ili Opća botanika, ili Opća biologija, ili jedan klasični jezik s književnošću, ili narodni, ili jedan moderni jezik s književnošću, ili Historija, ili Geografija. Time se stvaraju formalne pretpostavke za osnivanje katedre i studij psihologije.

U listopadu 1928. na prvoj sjednici Vijeća Filozofskog fakulteta ak. god. 1928./29. uvrštena je, na prijedlog A. Bazale, točka „Prijedlog za osnutak stolice (katedre) za eksperimentalnu psihologiju“ te je predložen izbor R. Bujasa za izvanrednog profesora psihologije. Kako je traženo da se iz formalnih razloga najprije osnuje stolica (katedra), te potom izvrši izbor R. Bujasa, tek na sjednici 22. lipnja 1929. uvrštena je i prihvaćena točka „Prijedlog za popunjenje stolice za eksperimentalnu psihologiju“, čime se dekana ovlašćuje da ostvari izbor privatnog docenta R. Bujasa u izvanrednog profesora na Katedri za eksperimentalnu psihologiju (iz Arhiva Filozofskog fakulteta). Važno je naglasiti da se atribut „eksperimentalna“ u službenim dokumentima i zapisima ne koristi sustavno, ali se može pretpostaviti da je to bio svojevrсни ustupak protivnicima samostalne psihologije na način da se psiho-

logija ne izdvaja potpuno od filozofije, već da eksperimentalna (a ponekad primijenjena) predstavlja jednu vrstu opće psihologije. Tako se Bujas u službenom Redu predavanja Sveučilišta navodi kao privatni docent psihologije (opće eksperimentalne i primijenjene). Ovdje valja naglasiti činjenicu da ni sam Ramiro Bujas prema temeljnom obrazovanju nije bio psiholog (kao ni drugi znanstvenici tog vremena), ali ono što ga izdvaja jest njegova posvećenost eksperimentalnoj i znanstvenoj paradigmi izučavanja psihologije i temeljito i iznimno široko obrazovanje iz područja psihologije utemeljene na prirodnoznanstvenim osnovama.

Iako su studenti mogli upisivati XXIX. Psihologijsku grupu predmeta i nešto ranije, datum 22. lipanj 1929. se smatra začetkom sveučilišnog studija psihologije u Hrvatskoj. Bujasov izbor u izvanrednog profesora formalno je dovršen 19. rujna 1929. godine. Osnivanje Katedre i izbor profesora Bujasa otvaraju drugo razdoblje razvoja studija.

DRUGO RAZDOBLJE: OD OSNIVANJA KATEDRE 1929. GODINE DO UMIROVLJENJA RAMIRA BUJASA 1949. GODINE

Nakon osnivanja Katedre u zimskom semestru 1929./30. Bujas nastavlja s predavanjima i vježbama koji se još uvijek održavaju u Fiziološkom zavodu na Šalati. Bujas od 1929. uvodi predavanja iz Sistematske psihologije (od I. do IV.), koja se izvode ciklički. Akademске godine 1930./31. Bujas predaje *Uvod u psihologiju* (2 h), *Psihologiju složenih doživljaja* (2 h) i *Teoriju vidnih osjeta* (1 h), a nastava se održava u dvorani X Filozofskog fakulteta (zgrada Rektorata Sveučilišta na današnjem Trgu Republike Hrvatske), dok se vježbe još

uvijek održavaju na Šalati. Akademске godine 1931./32. Bujas uvodi i *Psihologiju životinja* (1 h). U prosincu 1929. kao demonstratori izabrani su studenti Jelena Miškić i Zoran Bujas. (1910-2004).

Posebno značajan događaj jest osnivanje Zavoda (Instituta) za psihologiju na Filozofskom fakultetu, koji nastaje preseljenjem Laboratorija sa Šalate. U Godišnjaku Sveučilišta za 1929./30. – 1932./33. (Bazala, 1933) među novostima navodi se da je 1929./30. „priveden u život“ Psihološki zavod na Filozofskom fakultetu, a „radovi i vježbe obavljali su se do tada u Fiziološkom zavodu Medicinskog fakulteta koji je u tu svrhu spremno ustupio prostorije i aparate“. Ramiro Bujas je 1. listopada 1929. izabran za predstojnika Zavoda za eksperimentalnu psihologiju. Postupno Laboratorij i oprema te psihološka knjižnica s Fiziološkog zavoda na Šalati prelaze u prostore Filozofskog fakulteta, a od 1932. nalaze se u zgradi Fizikalnog zavoda na sadašnjem Marulićevu trgu 19. Izgradnja zgrade Fizikalnog zavoda započela je 1927., a 1932. dovršeni su radovi na uređenju unutarnjeg prostora, ali i sam Bazala navodi da prostor u to vrijeme još uvijek nije primjereno opremljen i dovršen. U različitim dokumentima u jednakom značenju koriste se termini Psihološki zavod, Zavod za eksperimentalnu psihologiju ili Psihologijski institut, dok na žigu koji nalazimo na starim dopisima piše Institut za psihologiju Univerziteta u Zagrebu. Sljedećih desetljeća Institut postaje širi okvir za nastavne, istraživačke i nakladničke aktivnosti u području psihologije, premda i dalje formalno postoji ranije osnovani Psihologijski institut u okviru Više pedagoške škole.

Osnivanje Katedre i Instituta ojačava položaj Ramira Bujasa, iako i dalje uvjeti za razvoj suvremene znanstvene psihologije nisu povoljni. U ovom razdoblju rad Ramira Bujasa, ali i Alberta Bazale, pod snažnim je kritikama utjecajnog teologa, filozofa i katoličkog sve-

ćenika Stjepana Zimmermanna (1884-1936), profesora na Bogoslovskom fakultetu (današnjem Katoličkom bogoslovnom fakultetu), na kojemu predaje i sadržaje iz psihologije. Sukob R. Bujasa (kao empirista, pozitivista i evolucionista) i Zimmermana (kao zastupnika metafizike i neoskolastike) imao je i epilog na sudu. Zimmerman na Bogoslovskom fakultetu predaje kolegij *Psihologija*, a od tridesetih godina dvadesetog stoljeća i *Empirijsku psihologiju* (!) i ustrajan je u opisu psihologije kao jednog dijela opće filozofije. Objavio je i četiri izdanja Psihologije za srednje škole (*Psihologija – nauka o duševnom životu*), u kojima razlikuje empirijsku i filozofijsku psihologiju, opisuje metode i domete empirijskog pristupa, ali naglašava kako „introspektivna metoda nije put koji bi nas vodio do konačnih odgovora u psihologiji već je to misaono (metafizičko) spoznavanje čime se bavi filozofijska psihologija“, pri čemu je „duševna sfera neovisna o tjelesnom događanju, beztjelesna, bezmaterialna, dakle spiritualna“ (Kolesarić, 2019; Zimmermann, 1943).

Ramiro Bujas gradi svoj položaj sveučilišnog profesora, intelektualca i humanista te djeluje i izvan Sveučilišta. Tako sudjeluje u osnivanju i radu „Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja“, koja je bila prva ustanova za profesionalno usmjeravanje u Hrvatskoj. Stanica je započela s radom 2. siječnja 1932. (Matešić, 2006). U redu predavanja 1932./33. za Bujasa se navodi da je „doktor filozofije, izvanredni profesor psihologije, pretstojnik Zavoda za eksperimentalnu psihologiju Univerziteta u Zagrebu, honorarni profesor Više pedagoške škole, pretstojnik Psihologijskog zavoda Više pedagoške škole, član Stalne komisije za profesorske ispite, član Deutsche Gesellschaft für Psychologie (Njemačkog društva psihologa), član Clark University Press, Worcester, član dopisnik Komore za trgovinu, obrt i industriju u Zagrebu“. Godine 1932. Bujas s predavanjem sudjeluje na X. Međunarodnom kongresu psihologije u Kopenhagenu, a 1932. kao

dio aktivnosti Instituta pokreće časopis „*Acta instituti psychologici universitatis Zagrabienensis*“, čiji je urednik bio do 1959. godine. To je prvi hrvatski psihološki znanstveni časopis koji je prema svojim standardima i kvaliteti odgovarao srodnim časopisima u svijetu.

Prvu diplomu na studijskoj grupi XXIX. Psihologija stekla je Jelena Miškić, obranom diplomskog ispita 8. listopada 1930. godine (uz C predmet Osnove više matematike). U prvo vrijeme nije bilo izrade diplomskog rada, već su se samo polagali ispiti predviđeni studijem. Iz dokumentacije se može zaključiti da je nastavu studentica slušala i prije formalnog osnivanja Katedre, a pojedine ispite prijavila je još u siječnju 1929. godine. Treći diplomant bio je Zoran Bujas u lipnju 1932. (uz C predmet Zoologija). U lipnju 1930. diplomirao je Krunoslav Krstić, ali na XXVIII. Filozofijskoj grupi, koja je samo dijelom uključivala psihologiju. Prvi doktorat iz psihologije obranio je Zoran Bujas u lipnju 1933. s temom „*O sukcesivnom kontrastu kod okusa*“, dok je Krunoslav Krstić doktorirao 1937. s temom „*Psihologija i njen predmet (perspektivna polimorfnost predmeta psihologije)*“.

U studenom 1932. R. Bujas traži od Savjeta Fakulteta da se Elza Kučera pridijeli Psihologijskom zavodu kako bi pomagala u nastavi. Ministarstvo prosvjete u travnju 1933. odobrava izbor E. Kučere za honorarnog nastavnika Eksperimentalne psihologije, bez prava na honorar. Tijekom zimskog semestra 1933./34. Bujasu se u nastavi pridružuje E. Kučera, koja izvodi nastavu iz *Uputstva u naučni rad* (6 h u laboratoriju). U redu predavanja E. Kučera navedena je kao „doktor filozofije, bibliotekar Univerzitetske biblioteke, honorarni nastavnik za eksperimentalnu psihologiju“. Od te godine cjelokupna nastava odvija se u prostorima Fakulteta na drugom katu Marulićeva trga 19. U zimskom semestru 1934./35. među novim kolegijima Bujas uvodi *Psihologiju djeteta* (1 h), a Kučera izvodi *Vježbe za naprednije* (2 h) i *Uput-*

stvo u naučni rad (6 h). U ljetnom semestru prvi put se pojavljuje *Praktikum za početnike* (2 h) i *Praktikum za napredne* (2 h). To je prvi spomen termina praktikum, koji je i danas jedan od ključnih metodoloških kolegija studija na Filozofskom fakultetu. Kučera u svom životopisu navodi da je jedna od tema na vježbama bila izrada metodologije za istraživanje doživljaja ljepote (Skuhala Karasman, 2018). Važno je naglasiti da je Elza Kučera jedna od samo dvije žene (!) uključene u nastavu na svim fakultetima i studijima tadašnjeg Sveučilišta u Zagrebu (druga žena je lektorica H. Coutant na studiju francuskog jezika, također na Filozofskom fakultetu), što se može zaključiti pregledom reda predavanja na cijelom tadašnjem Sveučilištu (Rektorat Sveučilišta u Zagrebu, 1936). Elza Kučera posljednji je put sudjelovala u nastavi u zimskom semestru 1937./38.

Zoran Bujas nakon doktorata odlazi u Pariz, gdje od 1933. do 1936. studira na sveučilištu Sorbonne kod slavnog Henryja Piérona (1881-1964) i diplomira opću i primijenjenu psihologiju. Nakon povratka u Zagreb radi kao psiholog u Zavodu za savjetovanje pri izboru zvanja. Za privatnog docenta na Filozofskom fakultetu izabran je 1938. godine (Kolesarić i Pavlina, 2005). Zoran Bujas uključuje se u nastavu od ak. god. 1938./39. i sljedećih godina predaje široki raspon tema: *Uvod u primijenjenu psihologiju*, *Postupci mjerenja u psihologiji*, *Psihodijagnostika*, *Metoda testova*, *Zakoni osjeta*, *Ispitivanje inteligencije i karaktera*, *Karakterologija*, *Korelacije*, *Elektroencefalografija i njezino psihologijsko značenje*, *Psihologija pamćenja*, *Psihologija zaboravljanja*, *Sudbena psihologija*.

Prema raspoloživim podacima na XXIX. Psihologijskoj grupi do 1941. godine diplomiralo je 16 studenata, za vrijeme Drugog svjetskog rata 3 studenta, a od 1945. do 1967. ovaj je program završilo još 15 kandidata. Od 34 studenata koji su diplomirali na XXIX. studijskoj grupi bilo je 19 žena i 15 muškaraca. Dio studenata diplomirao je druge studijske grupe

koje su predstavljale kombinaciju filozofije i psihologije. Ramiro Bujas izabran je u zvanje redovitog profesora 27. travnja 1935., što učvršćuje njegov položaj na Fakultetu. Akademski godine 1938./39. na popisu zaposlenika Zavoda za psihologiju navode se Adela Ostojčić (1908-2006) (asistent-dnevničar) i Franjo Novak (1905-1984) (služitelj-dnevničar koji je u Zavodu od 1933.), dok Zoran Bujas kao privatni docent sudjeluje u nastavi. U redu predavanja Sveučilišta Ramiro Bujas navodi se i kao nastavnik na Veterinarskom fakultetu za područje psihologije životinja.

Od 1941. do 1945. koristi se naziv Mudroslovni fakultet Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, a na službenom žigu sada piše Psihologijski zavod Sveučilišta u Zagrebu. Nova vlast rad Ramira Bujasa ne gleda s odobravanjem. Kako navodi Z. Bujas (1973), šire se glasovi da se na Fakultetu predaje „antiduhovna, anti-religiozna i materijalistička“ psihologija umjesto „prave i moderne duhoznanstvene psihologije“. U takvom ozračju u siječnju 1943. stiže odluka Ministarstva prosvjete kojom se R. Bujas treba žurno razriješiti službe i umiroviti. Tijekom veljače 1943. izvršena je i primopredaja inventara Zavoda za psihologiju te se čuvanje inventara povjerava asistenciji Adeli Ostojčić. Psihologija u tom trenutku ostaje na jednom nastavniku, privatnom docentu Zoranu Bujasu. Tijekom ratnog razdoblja bilježimo dva doktorata, od kojih je prvi Margite Čeh (1899-1974) s temom „Kretschmerov konstitucionalizam“ (listopad, 1941), dok je drugi Borisa Petza (1919-2005) s temom „Utjecaj nasljeđa i okoline na neke intelektualne sposobnosti čovjeka“ (ožujak, 1945). U prosincu 1944. Z. Bujas biva izabran za sveučilišnog docenta iz eksperimentalne i primijenjene psihologije na prijedlog Vijeća Mudroslovnog (Filozofskog) fakulteta (prema osobnom životopisu ZB). Međutim, taj izbor nova vlast očito nije priznala jer se nakon završetka rata Z. Bujas vodi kao sveučilišni asistent. Ramiro Bujas objav-

ljuje 1943. članak „*Pitanje duboznanstvene psihologije*“, u kojemu se hrabro i kritički osvrće na kritike i zaključuje da „ne postoje dvije psihologije – prirodoznanstvena i duhoznanstvena – nego postoji samo jedna, a to je psihologija psihologa“ i nedvosmisleno naglašava da „tzv. duhoznanstvena psihologija nije ispunila očekivanja i predstavlja samo epizodu u povijesti njemačke filozofije“ (Bujas, R., 1943).

U ovom teškom razdoblju za studij psihologije objavljeno je nekoliko značajnih naslova kao što su *Inteligencija i njezino mjerenje* (Bujas, Z. i Ostojčić, A., 1942), *Testovi znanja i mogućnost njihove upotrebe u školskoj praksi* (Bujas, Z., 1943), *Dobivanje psihologijskih podataka i njihovo računsko obrađivanje* (Bujas, R. i Bujas, Z., 1942), *Ispitivanje duševnih i tjelesnih osobina dječaka* (Bujas, Z., 1942) te udžbenik *Elementi psihologije* (Z. Bujas, objavljen u studenom 1945., pri čemu je Bujasov predgovor iz prosinca 1944). Boris Petz, koji se na Odsjeku zapošljava 1960., objavljuje publikacije *Jesam li sposoban za zrakoplovca – Uvod u psihologiju i psihotehniku zrakoplovstva* (1944), *Psihologija, psihotehnika i izbor zvanja* (1944), *Razvoj inteligencije i društveno-obrazovna sredina* (1945). U tom razdoblju objavljeni su i vrlo značajni mjerni instrumenti kao npr. *Serijska „Z“ za ispitivanje inteligencije odraslih* (Bujas, R. i Bujas, Z., 1937), *Serijska „R“ za ispitivanje inteligencije* (Bujas, Z. i Petz, B., 1940), *B.O.B. – serijska za ispitivanje inteligencije djece* (Bujas, Z. i Ostojčić, A., 1942), *Serijska „N“ za ispitivanje inteligencije osoba bez školske naobrazbe* (Bujas, Z., 1942), *Serijska „R-II“ za ispitivanje inteligencije* (Bujas, Z. i Petz, B., 1944) (Matešić, 2006).

Dolaskom nove komunističke vlasti, već u srpnju 1945. poništava se ranija odluka o umirovljenju i Ramiro Bujas je već u kolovozu prisutan na Vijeću (ponovno) Filozofskog fakulteta. U listopadu 1945. počinju pripreme za izdvajanje prirodoslovnih katedri i studija Filozofskog fakulteta (kao što su matematika, fizika, biologija i dr.) u novi Prirodoslovno-matematički fakultet. Odlukom Vlade NR

Hrvatske od 6. lipnja 1946. osniva se novi Prirodoslovno-matematički fakultet sačinjen od 17 katedri, od kojih je jedna „Psihologija s psihotehnikom“ (J. Šidak, 1969). Prva redovita sjednica vijeća novog fakulteta održana je 3. listopada 1946., a jedan od prvih profesora na PMF-u je i Ramiro Bujas. Nastava na PMF-u organizirana je u 14 studijskih grupa, a posljednju čini Psihologijska grupa, koja se sastoji od ista tri šira predmeta kao i ranija XXIX. grupa na Filozofskom fakultetu. Tijekom 1946./47. nastava se odvija na PMF-u. U nastavi sudjeluju Ramiro i Zoran Bujas, dok *Psihologijsku statistiku* predaje Adela Ostojčić, a u ljetnom semestru na vježbama sudjeluje kao honorarni nastavnik Boris Petz, koji predaje *Uvod u praktični psihotehnički rad*. Uvodi se nastava iz *Psihopatologije*, *Psihologije djetinjstva i mladosti*, *Primjena psihologije u pedagogiji*, a izvodi se i nastava za studente filozofske i pedagoške grupe na Filozofskom fakultetu. Zoran Bujas prelaskom psihologije na PMF biva izabran u sveučilišnog asistenta u Psihologijskom institutu PMF-a, a u travnju 1948. izabran je u zvanje izvanrednog profesora. Nastava iz psihologije izvodi se u okviru PMF-a 1946./47., 1947./48. i 1948./49.

Na samom kraju sveučilišne karijere Ramiro Bujas i njegov koncept suvremene psihologije ponovno su izloženi kritici. Prema sjećanjima tadašnjih studenata, u prosincu 1948. raspravlja se o stanju na Psihologijskom institutu (Matešić, 2018), kritizira koncept studija (npr. primjena testova inteligencije) i, kako piše Z. Bujas, psihologiji se nastoji „prikrpiti epitet mehaničko-materijalističkog“ pristupa (Bujas, 1973). Ramiro Bujas je umirovljen 1949. u dobi od 70 godina, a u to vrijeme i Adela Ostojčić napušta Institut. Ramira Bujasa njegovi suvremenici sjećaju se kao mirnog i blagog čovjeka, a njegova apolitičnost i nepokolebljivost vjerojatno nije odgovarala ni jednoj vlasti. Ramiro Bujas je jednom prilikom rekao: „Moj se životni rad sastojao u utiranju

puta znanstvenoj psihologiji kod nas. Taj put vodi smjerom razvoja svake znanosti, dakle sve dalje od filozofske spekulacije“ (Bujas, Z., 1973). Time završava drugo razdoblje razvoja studija psihologije obilježeno njegovom teškom i ustrajnom borbom za samostalnost znanstvene empirijske psihologije.

TREĆE RAZDOBLJE: OD 1949. DO 1981. – RAZVOJ OBILJEŽEN DJELOVANJEM ZORANA BUJASA I PRERASTANJE KATEDRE U ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

Sljedeće razdoblje započinje povratkom studija u okrilje Filozofskog fakulteta. Rješenjem nadležnog Ministarstva od 12. rujna 1949. izdvaja se Katedra za psihologiju s Prirodoslovno-matematičkog fakulteta i prelazi u sastav Filozofskog fakulteta. Istim rješenjem svi nastavnici i službenici Instituta za psihologiju prelaze na Filozofski fakultet. Primopredaja je provedena 5. listopada 1949. godine. Tijekom listopada 1948. reformom se predviđa uvođenje posebne i samostalne psihologijske grupe. U programu ak. god. 1949./50. kao treća studijska grupa navodi se Psihologija, koja uključuje 22 predmeta, od kojih 12 stručnih (*Historija psihologije*, *Opća psihologija*, *Praktikum opće psihologije*, *Seminar opće psihologije*, *Fiziološki osnovi psihičkih pojava*, *Fiziologija rada*, *Psihologija rada*, *Psihologija djetinjstva i mladosti*, *Pedagoška psihologija*, *Psihologija defektnih*, *Patopsihologija*, *Zoopsihologija*) i 10 općih (*Optika*, *akustika*, *elektricitet*; *Opća biologija i darvinizam*; *Logika*; *Historija filozofije*; *Uvod u lingvistiku* i dr.).

Povratkom na Filozofski fakultet studij psihologije konačno se počinje snažnije razvi-

jati, povećava se broj nastavnika i broj upisanih studenata. Ovo razdoblje razvoja do početka osamdesetih godina obilježio je rad Zorana Bujasa, koji svojim autoritetom i ustrajnim radom oblikuje studij na načelima empirijske psihologije, uz inzistiranje na strogim metodološkim standardima pri provedbi istraživanja, mjerenju i obradi podataka, što je zagrebačkoj psihologiji omogućilo da bude ravnopravna svim međunarodnim standardima u području obrazovanja i istraživanja u psihologiji. Već u ak. god. 1949./50. Anka Matić (1911-2004) birana je u docenta i predaje kolegije *Psihologija djetinjstva i mladosti*, *Pedagogijska psihologija* i *Psihologija defektnih*, a zapošljavaju se asistenti Nada Smolić (1913-2016), Mladen Zvonarević (1922-1995) i Branka Lazić (1908-1985) te kao predavač Rudi Supek (191-1993). Većina aktivnosti psihologa u Hrvatskoj u to vrijeme vezana je uz zagrebački Odsjek, a hrvatski psiholozi imaju značajan položaj i unutar bivše države. Tako je Ramiro Bujas bio jedan je od utemeljitelja Udruženja psihologa Jugoslavije i njegov predsjednik (1953), dok je prvi predsjednik Sekcije psihologa NR Hrvatske osnovane 1953. (preteče Hrvatskog psihološkog društva) bio Rudi Supek. Zoran Bujas izabran je u zvanje redovitog profesora 1954. godine. Njegov međunarodni ugled potvrđuje i činjenica da je bio organizator i predsjedatelj XV. Svjetskog kongresa primijenjene psihologije (XV. International Congress of Applied Psychology), održanog 1964. u Ljubljani.

Povećanje broja predmeta i potreba za užom specijalizacijom unutar pojedinih područja vodi osnivanju novih katedri. Tijekom 1950. godine osnivaju se Katedra za pedagošku psihologiju (danas Katedra za školsku psihologiju) i Katedra za industrijsku, eksperimentalnu i fiziološku psihologiju, a 1956. Katedra za socijalnu i kliničku psihologiju. Godine 1960. izdvajaju se kao samostalne Katedra za socijalnu psihologiju i Katedra za industrijsku psihologiju (danas Katedra za psihologiju

rada i ergonomiju). Katedra za dječju psihologiju (danas Katedra za razvojnu psihologiju) i Katedra za psihometriju osnovane su 1963., Katedra za sistematsku psihologiju 1967. (danas Katedra za opću psihologiju), samostalna Katedra za kliničku psihologiju 1972. (danas Katedra za zdravstvenu i kliničku psihologiju) (Kolesarić, 1998), dok je posljednja osnovana samostalna Katedra za biološku psihologiju 2003. godine. Reorganizacijom Fakulteta 1958., pojedine srodne katedre sjedinjuju se u odsjeke te tada nastaje i Odsjek za psihologiju. U prethodnom razdoblju sustavno je korišten termin Institut za psihologiju, a uvid u dokumentaciju i dopise iz tog vremena pokazuje da se naziv Odsjek za psihologiju počinje upotrebljavati od veljače 1960. godine. Izgradnjom nove zgrade Fakulteta 1961. Odsjek za psihologiju seli se u današnji prostor. Do kraja šezdesetih na Odsjek dolaze A. Krković (1956), A. Fulgosi (1956), B. Bartolović (1959), B. Petz (1960), M. Krizmanić (1960), I. Car-Gavrilović (1960), S. Szabo (1961), V. Kolesarić (1962), S. Kljaić (1964), B. Šverko (1964) i A. Rohaček (1968), koji predstavljaju generaciju koja je obilježila sljedeća desetljeća rada Odsjeka.

Poslijediplomski studij na Odsjeku za psihologiju pokrenut je ak. god. 1966./67., kada je upisana prva generacija studenata. Tadašnji program sastojao se od znanstvenog usavršavanja diplomiranih psihologa i završavao se obranom magistarskog rada, nakon kojega se izradom i obranom disertacije stjecao naziv doktora znanosti. Na osnovi sve većih potreba cjeloživotnog obrazovanja psihologa u praksi ak. god. 1970./1971. pokrenuti su poslijediplomski specijalistički studiji iz kliničke, industrijske i školske psihologije. Od 1970. godine Odsjek za psihologiju (dugi niz godina u suradnji s Hrvatskim psihološkim društvom) svake dvije godine organizira Dane Ramira Bujasa (od 2005. Dane Ramira i Zorana Bujasa), prvi hrvatski znanstveni skup koji

postaje mjesto razmjene istraživačkih rezultata i okupljanja hrvatskih psihologa, psihologa bivše države, a tijekom vremena dobiva i međunarodnu dimenziju.

O samom radu i postignućima Zorana Bujasa pisano je detaljno u više navrata (npr. poseban broj *Revije za psihologiju*, 1991; Kolesarić i Pavlina, Ž., 2005; Pavlina, Kolesarić, 2005), stoga ovdje samo navodimo osnovna dostignuća koja pokazuju širinu i važnost njegova djelovanja. Zoran Bujas bio je dekan Filozofskog fakulteta (1955./1956.), rektor Sveučilišta u Zagrebu tijekom ak. god. 1956./57. i 1957./58. te sljedeće dvije godine prorektor, izvanredni član JAZU (današnje HAZU) od 1960., a redoviti od 1968., tajnik Razreda za prirodne znanosti JAZU (1977-1985) i potpredsjednik JAZU (1989-1991) te dopisni član Slovenske akademije znanosti i umjetnosti od 1985.; utemeljitelj i voditelj Zavoda za psihologiju i fiziologiju rada (1945-1947) te Laboratorija za psihofiziologiju rada u Institutu za medicinska istraživanja i medicinu rada JAZU u Zagrebu (1949-1967), osnivač i rukovoditelj Laboratorija za proučavanje strukture i funkcije osjetnih organa u JAZU (od 1979). Bujas je objavio više od 160 znanstvenih radova objavljenih u vodećim međunarodnim znanstvenim časopisima i ostavio izniman znanstveni doprinos na polju psihofiziologije, psihofizike i profesionalne orijentacije te mjerenja kognitivnih sposobnosti. Predavao je na Harvardu i Sorboni, a više godina predavao je na Sveučilištu u Ljubljani, gdje je dobio počasni doktorat 1981. godine. Zoran Bujas u jednom intervjuu, vrednujući vlastiti doprinos, izdvaja da se nada kako je „imao utjecaj na kritičnost u izboru problema i metodoloških pristupa, kao i na davanje prioriteta činjenicama u odnosu na teorije i modele.“ (Pečjak, 1983).

ČETVRTO RAZDOBLJE: 1981. DO DANAS – RAZVOJ I ŠIRENJE MODERNOG ODSJEKA ZA PSIHOLOGIJU

Odlaskom profesora Bujasa u mirovinu 1981. započinje razdoblje razvoja modernog Odsjeka, koje obilježava postupno povećanje broja nastavnika i studenata, znanstvene i nakladničke produkcije, intenzivne međunarodne suradnje, podrške studiranju te širenje područja istraživačkih interesa osobito u području primijenjene psihologije. Početkom devedesetih i tijekom Domovinskog rata istraživački interesi značajno se usmjeravaju na probleme vezane uz posljedice rata, stres i traumu te probleme prilagodbe, mentalnog zdravlja i kvalitete života.

Rezimiramo li djelatnost Odsjeka u proteklih 95 godina, dolazimo do impresivnih brojki. Od 1930. diplomiralo je nešto više od 3000 studenata, a kako se do 1978. psihologija u Hrvatskoj mogla studirati jedino na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, velik broj hrvatskih psihologa alumni su zagrebačkog Odsjeka. Mnogi alumni Odsjeka rade ili su radili kao profesori na ostalim studijima psihologije u Hrvatskoj kao i na uglednim međunarodnim sveučilištima i institutima širom svijeta, a sudjelovali su te bili voditelji brojnih obrazovnih i znanstvenih institucija.

Do 2023. godine ukupno je na Odsjeku za psihologiju obranjeno više od 290 doktorskih disertacija. O porastu broja doktora iz psihologije govori podatak da su samo u razdoblju od uvođenja Bolonjskog sustava 2005./2006. stupanj doktora znanosti stekla 144 doktoranda. Od 1996. godine, novim planom i programom posljediplomskog studija uveden je trogodišnji doktorski studij. Nakon međunarodne reakreditacije i provedenih sa-

movrednovanja studij je od 2019. dodatno unaprijeđen povećanjem izbornih sadržaja i metoda rada, naglašavanjem individualnog pristupa prilagođenog potrebama i interesima svakog kandidata, što se ogleda u izradi individualnog programa studija za svakog kandidata te modularnom nastavom.

Organizacija znanstvenih i stručnih skupova važan je dio aktivnosti Odsjeka. Tijekom više od 50 godina *Dani Ramira i Zorana Bujasa* razvili su se u značajan međunarodni znanstveni skup koji okuplja psihologe iz Hrvatske i inozemstva s ciljem razmjene spoznaja i rezultata temeljnih i primijenjenih istraživanja iz svih područja psihologije. U dosadašnjih 26 održanih skupova prezentirano je više od 2300 izlaganja istraživača iz Hrvatske i više od 20 zemalja svijeta. U okviru *Dana* od 2005. održava se i tradicionalni psihometrijski simpozij u spomen na profesora Aliju Kulenovića, a na 11 do sada održanih simpozija sudjelovalo je više od 120 sudionika iz 12 zemalja. Odsjek je organizirao i II. (1964) i VII. (1981) kongres psihologa bivše SFRJ. Godine 1993. u suradnji s HPD-om organizirana je na Filozofskom fakultetu Prva godišnja konferencija hrvatskih psihologa, u okviru koje je održan znanstveno-stručni skup „Psiholozi u Domovinskom ratu“. Na Odsjeku za psihologiju i Filozofskom fakultetu 1996. održan je IV. skup psihologa regije Alpe Jadran (*4th Alps Adria Psychology Symposium*). Članovi Odsjeka su sudjelovali u organizaciji *6th International Conference for Health and Human Rights: "Communities in Crisis: Strengthening Resources for Community Reconstruction* (Cavtat, 2001), a Odsjek je u suradnji s Društvom za psihološku pomoć suorganizator značajnih skupova kao što su *10th European Conference on Traumatic Stress „Truth and Trust After Trauma“* (Opatija, 2007) te *15th General Meeting of the European Association of Experimental Social Psychology* (Opatija, 2008); *International Conference on Coping and Resilience* (Dubrovnik, Cavtat, 2009). Godine 2016. na

Filozofskom fakultetu održana je 37. konferencija međunarodne organizacije STAR (*Stress and Anxiety Research Society*), na kojoj je sudjelovalo više od 300 sudionika iz 33 zemlje sa svih kontinenata. Godine 2022. na Filozofskom fakultetu održana je I. konferencija školskih psihologa *Horizonti snage*, u suradnji s Hrvatskom psihološkom komorom, na kojoj je sudjelovalo više od 500 psihologa iz cijele Hrvatske. Neki od najpoznatijih svjetskih psihologa gostovali su na Odsjeku te održali predavanja, pri čemu možemo izdvojiti Hansa J. Eysencka, Philipa Zimbarda, Thomasa Achenbacha, Christinu Maslach i dr.

Članovi Odsjeka za psihologiju objavili su više od 250 knjiga i publikacija koje pokrivaju različita područja znanstvene, stručne i popularne psihologije, dok je broj objavljenih znanstvenih radova veći od 2000. O utjecaju govori činjenica da je prosječan broj citata koje su objavili profesori Odsjeka u bazi Google Scholar veći od 1500, dok je u bazi WOS oko 350. Psihologijski institut izdavao je časopis *Acta Instituti psychologici Universitatis zagrabienensis* od 1932. do 1988., koji se tiskao na engleskom i drugim stranima jezicima te distribuirao u 39 zemalja svijeta te omogućavao vidljivost hrvatske znanstvene psihologije u svijetu. Godine 1970. pokrenuta je *Revija za psihologiju*, formalno kao glasilo društva psihologa bivše države, ali su svi urednici bili redom profesori Odsjeka. Isto vrijedi i za časopis *Review of Psychology*, koji je izlazio od 1994. do 2016. godine kao časopis Hrvatskog psihološkog društva u izdanju Naklade Slap.

Na početku ak. god. 2023./24. ljudski potencijal Odsjeka sastojao se od 28 nastavnika i istraživača na znanstveno-nastavnim radnim mjestima, od čega 14 redovitih i 8 izvanrednih profesora, 6 docenata, 15 asistentata, tri profesora u zvanju emeritusa te četiri osobe na suradničkim i administrativnim poslovima. Odsjek za psihologiju najveća je hrvatska ustanova za izobrazbu psihologa na

kojoj trenutačno studira oko 600 studenata na svim razinama studija. Kroz preddiplomske, diplomske, doktorske i specijalističke studije te različite oblike cjeloživotnog obrazovanja, Odsjek nudi suvremeno obrazovanje i razvoj kompetencija zasnovanih na visokim međunarodnim standardima, dugoj nastavnoj i istraživačkoj tradiciji, utemeljeno na empirijskom i kritičkom pristupu i uz posebno poštovanje humanističkih vrijednosti i etičkih standarda. Na preddiplomskom studiju u ponudi je 26 obveznih i 30 izbornih kolegija, a na diplomskom studiju 11 obveznih i 46 izbornih kolegija. Diplomski studij uključuje 170 sati prakse, uz više od 120 psihologa-mentora iz više od 90 različitih institucija iz svih dijelova Hrvatske. Pored toga, u nastavi, kroz različite uloge, sudjeluje oko 100 vanjskih suradnika iz svih područja primijenjene psihologije (dječji vrtići, osnovne i srednje škole, klinike i zdravstvene i rehabilitacijske ustanove, penološke institucije, radne organizacije, humanitarne i nevladine organizacije), koji studentima prenose znanja i iskustva te ih pripremaju za izazove rada u praksi. U nastavi se koristi sustav Omega, koji omogućuje različite oblike nastave na daljinu i dostupnost velikog broja nastavnih sadržaja u digitalnom obliku, a suvremena knjižnica raspolaze s više od 12 000 jedinica.

Na Odsjeku se nalazi dobro opremljen laboratorij za eksperimentalna istraživanja i laboratorijski praktikum s jedinicama za provedbu individualnih istraživanja i nastavu. Na inicijativu Odsjeka od 1998. na Fakultetu djeluje Savjetovalište za studente, koje nudi usluge individualnog psihološkog savjetovanja te različite edukativne i savjetodavne sadržaje namijenjene ostvarenju akademskih i životnih ciljeva te unapređenju kvalitete življenja i razvoja osobnih potencijala. Na razini Fakulteta članovi Odsjeka za psihologiju također su uključeni u brojne aktivnosti koje podižu kvalitetu studiranja. Nastavnici i studenti Odsjeka sudjeluju u radu Ureda za studente s invaliditetom, koji

pruža savjetovanje, vršnjačku podršku i pomoć pri prilagodbi studentima s invaliditetom promičući inkluzivno visoko obrazovanje. Članovi Odsjeka potaknuli su i osnivanje Centra za razvoj karijera, koji pruža usluge karijernog savjetovanja i obrazovne podrške studentima, s ciljem pripreme za suvremeno tržište rada i zahtjeve poslodavaca kroz organizaciju edukacija, radionica i aktivnosti kao što je Tjedan karijera. Centar za psihodijagnostičke instrumente osnovan je 2004. kao organizacijska jedinica Odsjeka (2012. preimenovan u Centar za primijenjenu psihologiju – CPP), s ciljem povezivanja istraživačke i akademske djelatnosti s potrebama struke i društva. Ljetna psihologijska škola oblik je projektne nastave kroz koju voditelji i studenti provode istraživački projekt od osmišljavanja problema do objave završne publikacije s rezultatima istraživanja. Od 1988. godine održane su 32 ljetne škole s više od 500 sudionika, na koje je Odsjek za psihologiju osobito ponosan jer je to oblik neformalne nastave kroz koju studenti imaju priliku primijeniti svoja znanja pri rješavanju različitih istraživačkih problema znanstvene i primijenjene psihologije. Od 2011. članovi Odsjeka, suradnici i studenti u prostorima Fakulteta svake dvije godine organiziraju festival popularne psihologije *Psibofest*, čiji je cilj približavanje spoznaja znanstvene psihologije široj javnosti putem predavanja, radionica, izložbi, testiranja, demonstracija psihologijskih eksperimenata i sl., na kojima sudjeluje više tisuća posjetitelja. Dio aktivnosti objavljen je u dvije digitalno dostupne knjige te kroz niz sadržaja dostupnih na internetu.

Službeni podaci pokazuju da je preddiplomski studij psihologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu jedan od najatraktivnijih studija u Republici Hrvatskoj s obzirom na interes maturanata pri odabiru studija.

Zaključno, vjerujemo kako za budućnost hrvatske psihologije ne treba brinuti jer je sagrađena na čvrstim i dobrim temeljima naših

prethodnika te vjerujemo kako bi Ramiro Bujas bio zadovoljan kada bi vidio kako su hrvatski psiholozi nastavili i razvijali njegov rad osnivanjem novih studija, znanstvenih institucija i kontinuiranim kvalitetnim nastavnim i znanstveno-istraživačkim radom. Uvjereni smo kako je psihologija znanost o čovjeku, ali i za čovjeka te kako svojim spoznajama i istraživanjima mora aktivno sudjelovati u kreiranju i izgradnji humanog društva i svijeta po mjeri čovjeka. To vidimo kao naš doprinos daljnjem razvoju psihologije u Hrvatskoj.

LITERATURA

- Batinić, Š. (2022). Djela i djelovanje Paje Radosavljevića u Hrvatskoj početkom 20. stoljeća. *Tragovi*, 5, 2, 78-100.
- Bazala, A. (Ur.) (1933). *Godišnjak Univerzитета Kraljevine Jugoslavije 1929./30. - 1932./33.* Tiskara Braća Kralj.
- Boršić, L. i Skuhala Karasman, I. (2017). Elza Kučera između filozofije i psihologije. U
- Boršić, L. i Skuhala Karasman, I. (ur.), *Hrvatske filozofkinje* (str. 131-162). Institut za filozofiju.
- Bujas, R. (1943). Pitanje duhoznastvene psihologije. *Napredak*, 84, (9-10), 12 str. <https://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=1&item=X00914>
- Bujas, Z. (1967). *Uvod u metode eksperimentalne psihologije*. Školska knjiga.
- Bujas, Z. (1973). Ramiro Bujas začetnik nastave i znanstvenog rada na području psihologije u Hrvatskoj. U: (Stary, D., Ur.) *Stručni skupovi psihologa „Dani Ramira Bujasa“ 1970. i 1972.*, (str. 9-13). Društvo psihologa Hrvatske.
- Despot, B. (1998). Odsjek za filozofiju. In S. Damjanović (Ur.): *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu*. (str. 73-80). Filozofski fakultet.
- Huber, P.H. i Seybold, I., (1999). U: Ajduković, D. (Ur.) *Psihologija – znanost za čovjeka 21. stoljeća*. Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Kolesarić, V., Pavlina, Ž. (1986). Pet desetljeća „Acta Instituti Psychologici Universitatis Zagabiensis“. *Primijenjena psihologija*, 7, (1-4), 141-143.
- Kolesarić, V. (1998). Odsjek za psihologiju. U: S. Damjanović (Ur.): *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu*. (221-230). Filozofski fakultet.
- Kolesarić, V., Pavlina, Ž. (2005). Životopis akademika Zorana Bujasa. U: B. Sokač (Ur.), *Zoran Bujas (1910.-2004.)* (str. 13-17). Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Kolesarić, V. (Ur.) (2019). *Prilozi povijesti psihologije u Hrvatskoj*. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Krštić, K. (1961). Professor Ramiro Bujas. *Acta Instituti Psychologici Universitatis Zagabiensis*, 22, 3-9.
- Kučera, E. (1914). Psihohalvanska refleksna pojava prema svome značenju za psihologiju čuvstava. *Nastavni vjesnik*, 22, 321-346.
- Matešić, K. (2006). Drugo razdoblje razvoja testova i postupaka testiranja u Republici Hrvatskoj od 1932. do 1948. *Suvremena psihologija*, 9, (1),
- Matešić, K. (2011). O životu i radu Paje R. Radosavljevića. *Psiholog*, 12 (1-2), 48—51.
- Matešić, K. (2014). Dva naša Wundtova đaka. *Psiholog*, 1-2 (42-43), 65-66.
- Matešić, K. (2018). Razgovor – Božidar Perharić. *Suvremena psihologija*, 21, (2), 203-210.
- Pečjak, V. (1983). *Veliki psiholozi o psihologiji*. Nolit. Rektorat Sveučilišta Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu (1936). *Sveučilišne vlasti, osoblje, ustanove i red predavanja u Sveučilištu Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu u zimskom poljeću 1936./37.* Tiskara Braća Kralj.
- Revija za psihologiju (1991). *Special Issue in honour of eightieth anniversary of Zoran Bujas*. 21,1, 1-35.
- Revija za filozofiju i psihologiju (1927) 1 (1-2).
- Skuhala Karasman, I. (2018). Elza Kučera – prva hrvatska eksperimentalna psihologinja. *Suvremena psihologija*. 21, 2, 189-200.
- Šidak, J. (Ur.) (1969). *Spomenica u povodu proslave 300. godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*. Izdavački zavod JAZU.
- Zimmermann, S. (1943). *Psihologija – nauka o duševnom životu. Psihologija za srednje škole*, Izdanje nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare.

The development of psychology at the Faculty of Philosophy, University of Zagreb

Abstract: The introduction and development of scientific psychology and university psychology courses in Croatia stem from psychology courses at the Faculty of Philosophy in Zagreb. This history is relevant for all psychologists in Croatia.

There have been many texts written on the history of psychology in Croatia, so the aim of this paper are persons and events before the onset of the course at the Faculty of Philosophy in Zagreb and individual developmental stages, where we hope to contribute with lesser-known facts from this early period.

This review can be divided into four chronological periods. The first period includes the establishment of the first Chair in psychology at the Faculty of Philosophy in 1929, where the foundations for the separation of psychology from philosophy were set and psychology was formed as an independent discipline. The second period is marked by the work of Ramiro Bujas from 1929 until his retirement in 1949 and his meticulous work in establishing the Chair and an independent study of psychology. The third period encompasses the work of Zoran Bujas at the Department of Psychology until the 1980's and his retirement in 1981. The final period covers the period from the mid 1980's until today, which marks a significant increase in the number of staff and students, opening new areas of education and research, particularly in applied psychology.

Key words: history of psychology, Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, history of the Department of Psychology

Korespondencija: Damir Ljubotina
dljubotina@ffzg.hr

Primljeno: 22.04.2024.
Ispravljeno: 08.05.2024.
Prihvaćeno: 12.05.2024.
Online: 11.06.2024.